
LATVIJOS LIETUVIAI ETNINĖJE IR KULTŪRINĖJE KONVERGENCIJOJE*

Irena Regina Merkienė

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius

TYRIMŲ OBJEKTAS IR TIKSLAS

Šio straipsnio objektas – Latvijos Paribio¹ lietuvių etninės ir kultūrinės orientacijos. Jos priklauso vienai iš įdomiausių ir svarbiausių etnologijos mokslo sričių, kuri apima kasdieninį gyvenimą etninių darinių, tiek sudarančius tautą ar tos tautos branduolį, tiek vadinamųjų tautinių mažumų. Orientacijose per individualius požiūrius, kultūros tapatumo išraišką ir pavidalus atsiskleidžia etnosas, jo sudėtinių dalių ir atskirų narių etninė savivoka, prierašumas prie kurios nors rūšies etninių vertybių, poreikis prikišamai rodyti arba slėpti savo etninę priklausomybę ir net pakeisti savo tautybę susilieję su kitu etnosu.

Straipsnio tikslas – parodyti, kokį poveikį po Antrojo pasaulinio karo (toliau vadinsime pokariu) lietuvių emigrantų etninei savimonei ir lietuviškos kultūros suvokimui turėjo gyvenimas daugiatautėje aplinkoje, kultūrų įvairovė pasižyminčiame Latvijos Paribyje – erdvėje, kurioje susiduria žemutiniai etninių kultūrų sluoksniai ir intensyviai formuojasi dvigubas psichologinis², etnis ir kultūrinis tapatumas. Čia bus pateikti emigrantų ir istoriškai susiklosčiusios diasporos etnografinių tyrimų metodai, Latvijos lietuvių etninės konvergencijos padariniai ir emigrantų, apsigyvenusių po Antrojo pasaulinio karo Liepojos rajone, etninių ir kultūrinių orientacijų analizė³.

PROBLEMATIKA

Šiuo straipsniu siekiama prisidėti prie Paribio žmogaus etninio ir kultūrinio tapatumo raiškos problemos nagrinėjimo.

Mūsų tyrimas rėmėsi šiomis prielaidomis: 1) kiekvienos tautybės kultūra yra unikali tiek, kiek atskiri jos individai turi poreikį sieti save su kultūra etninės bendruomenės, iš kurios yra kilę, ir su kultūra tautos, kurios branduolį sudaro jų

* Lauko tyrimus rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

tautiečiai; 2) kiekvienas etnoso narys, gyvendamas savo bendruomenėje, nevalingai perima dalį istorinių etninių vertybių, padedančių atpažinti savo etninį tapatumą, ir jas panaudoja, kai prireikia pabrėžti savo etninės kultūros savitumą; 3) atsidūręs kitų tautybių apsuptyje, individas patenka į etninio kultūrinio bei etninio fizinio sąlyčio ir interakcijos erdvę, kuri veikia individualumo ir jo palikuonių etnines ir kultūrinis orientacijas, 4) dalinis individų kultūrinių orientacijų sutapimas su kultūra valstybės, kurioje tie individai gyvena, padeda jiems integruotis į valstybės gyvenimą, visiškai sutapimas veda prie visiškos konsolidacijos su tautos branduolių sudarančia tautybe.

Labai sudėtinga savivoka darosi marginalinėje padėtyje atsidūrusių žmonių, nes jie turi patys nuspręsti, su kuo sieti savo tautybę ir prie kurios kultūros prisiliesti. Šios problemos tyrimas labai aktualus buvusiose Sovietų Sąjungos, ypač Baltijos, respublikose. Jis svarbus ir Lietuvai, nes nemaža lietuvių atsidūrė užsienyje – kitose valstybėse.

Etninio kultūrinio tapatumo paieškos senos kaip žmonija. Tačiau nuosekliai jis tiriamas jau kiek daugiau kaip pusę amžiaus. Daugiausia dėmesio skiriama socialiniams reiškiniams. Teoriniai politinių ir visuomeninių judėjimų prigimties ir tapatumo aspektai sociumų lygmenyje plačiai apibendrinti Kazimierzo Kwaśniewskio⁴, Antaninos Kłoskowskos⁵, Romualdo Grigo⁶, Kevino Hetheringtono⁷ darbuose. Tačiau ne mažiau svarbi yra kita etninio kultūrinio tapatumo raiškos tyrimų kryptis, apimanti tiek etninę meninę kūrybą, atsiskleidžiančią tautodailėje⁸ ir tautosakoje⁹, tiek įvairius kitus dvasinės ir medžiaginės kultūros pavidalus etninių bendruomenių lygmenyje: jų pasaulėjautą ir pasaulėvoką, gebėjimą kūrybiškai prisitaikyti prie besikeičiančių gyvenimo aplinkybių, valingai ir nevalingai kurti bendruomenės tapatumo ženklus ir juos atpažinti¹⁰.

Tiriamas etniškumą kaip kultūros dalykų savybę, išskyla nemažai klausimų, į kuriuos tenka ieškoti atsakymų konkrečios tautybės ir jos atšakų istorijos vingiuose. Jie susiję su naujausia mūsų laikų istorijos atkarpa. Visų pirma kyla klausimas, kokiais pavidalais ir kiek etninio kultūrinio tapatumo išlaiko žmonės, atsidūrę marginalinėmis sąlygomis, kas labiausiai skatina etninę asimiliaciją, kaip dviejų tautybių ir daugelio tautybių etninėje aplinkoje tautinės mažumos integruojasi į vietinį ir regiono kultūros gyvenimą, kokia galimybė išlaikyti bei plėtoti savo etninį ir kultūrinį tapatumą polietninėje aplinkoje svetimoje valstybėje.

Besikuriančių ir atkurtų valstybių paribuose yra daug įvairių tautybių gyventojų, jie integruojasi į naujos valstybės socialinį, politinį, ekonominį bei kultūrinį gyvenimą, bet silpsta ir trūkinėja asmeniniai ryšiai su etniniu kultūriniu gyvenimu kitapus valstybinės sienos. Tokia lemtis ištiko ir mūsų tautiečius Latvijos lietuvius.

Latvijos lietuvių etninių ir kultūrinių orientacijų tyrimas reikšmingas todėl, kad lietuviai išesiviai yra panašioje kitų tautybių žmonių ir jų kultūrų apsuptyje, kaip lietuviai Lietuvos pietryčiuose ir Vakarų Lietuvos dalyje¹¹. Vienu ir kitu padėtyje skiriasi skirtingomis galimybėmis identifikuotis su tauta, sukūrusia valstybę, ir jos pilietija. Latvijos lietuviams reikia rinktis dviejų dėmenų derinį iš trijų dėmenų – etninės, tautinės ir pilietinės savimonės ir, kaip ir visoms kitoms tautinėms mažumoms, pagal tai orientuotis į atitinkamą kultūrą. Pietryčių Lietuvos lietuviams nėra jokios prieštaros tarp etninės, tautinės ir pilietinės savimonės. Dėl to savosios tautybės sukurtoje valstybėje vietinėmis tautinėmis mažumomis

virtusioms lietuvių grupėms kultūrinės integracijos galimybės lietuvių kultūros pagrindu savaime daug didesnės.

APIE TYRIMO METODUS

Etninės ir kultūrinės orientacijos nėra pastovios, jos priklauso nuo daugelio aplinkybių, todėl jas tirti gana sudėtinga. Neužtenka įprastinių etnografinių metodų, taikomų kuriai nors vienai kultūros sričiai nagrinėti ir ją apibūdinti: kultūros reiškinių struktūrinės analizės, jos raiškos formų paplitimo erdvėje ir laike nustatymo bei jų palyginimo su kitų tautybių kultūros formomis. Šalia šių dalykų kartais tenka griebtis sociologams įprastų visuomenės tyrimo būdų¹², pasitelkti etnografiniams reiškiniams apibūdinti matematinę analizę ir atlikti ją individualių nuomonių bei jas suformavusių priežasčių kontekste. Etninio kultūrinio tapatumo raiškos paieškoms tinka daugelis metodikų, tiek specializuotų¹³, tiek universalių, paremtų semiotine¹⁴ arba jai artima sistemine analize¹⁵.

Norėtume išskirti iš kitų autorių mums artimiausią savo tyrimų tematika bei būdais N. Lebedevą. Ji, tirdama subyrėjusios SSSR rusų diasporas (taip pat Lietuvoje), kūrybiškai pasinaudojo daugeliu metodų ir metodikų, kurias sukūrė kiti autoriai. N. Lebedeva, glaustai apibūdinusi jų esminius bruožus, išskėlė psychosemantinio metodo reikšmę etninių diasporų tyrimams, ir supriešpriešino juos su „ekonominiu maksimalizmu“. Jis laikomas jau vakarykšte diena¹⁶.

Neneigdami ekonomikos reikšmės individo socialiniam gyvenimui, mes bandėme per individualizuotus etninio kultūrinio ir psichologinio tapatumo elementus iširti dabartinės lietuvių bendruomenės padėtį.

1998 IR 1999 M. LAUKO TYRIMŲ LATVIJOJE METODIKŲ PARALELĖS

Kaip ir atliekant bet kurią etnologinį tyrimą, taip ir tiriant Latvijos lietuvių bendruomenės etnines ir kultūrinės orientacijas po 1991 metų, visų pirma stengtasi nustatyti etnografinius lietuvių bendruomenės bruožus. Dėl to buvo 1) ieškoma etninio kultūrinio tapatumo faktų, 2) fiksuojama pateikėjų nuomonė apie jų kultūros išskirtinumą kitų kultūrų fone, 3) per emocinius veiksnius išaiškinamos pateikėjų sąsajos su Lietuva ir lietuvybe apskritai, 4) nustatomas pateikėjų integravimosi į Latvijos valstybę, jos tautą ir tautybę dydis. Bendrąją lauko tyrimų metodiką parengė šio straipsnio autorė. Konkrečių tyrimų metodika – klausimynai buvo rengiami keturiose, atsižvelgiant į kiekvieno asmeninę atskirų tyrimų patirtį.

Klausimus tarpukario emigrantams, apsigyvenusiems Latvijoje tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų, taip pat po Antrojo pasaulio karo atsikrausčiusiai į Latviją pirmajai ir antrajai lietuvių išėvių kartai apie jos etnines ir pilietines orientacijas, elgesio kultūrą, „savo“ ir „svetimo“ suvokimą, sąsajas su Lietuva, tapatumo atpažinimo ženklus parengė šio straipsnio autorė. Atsakymai į juos panaudoti šiame straipsnyje. Kitų autorių teminiai klausimynai ir savitos metodikos pateiktos atskirai: Žilvyčio Bernardo Šaknio straipsnis apie lietuvių jaunimo orientacijas ir lietuvių bendruomenės perspektyvas Latvijoje bei Rasos Paukštytės apie lietuvių krikštytųjų papročius paskelbti žurnale „Liaudies kultūra“, Vidos Sa-

voniakaitės apie lietuvių tekstilės kūrybos tradicijų fiksavimą – žurnale „Lituanistica“. Dėl to prie jų plačiau neapsistosime.

Lauko tyrimų išeities taškas buvo duomenys apie lietuvius Latvijoje iki 1991 metų. Šis ilgas laiko tarpas buvo padalytas į tris dalis. Pirmiausia susipažinta su tarpukario ir pokario literatūra apie lietuvių senbuvių, kolonistų ir sezoninę išeiviją iki 1940 metų¹⁷. Daugiausia dėmesio buvo skiriama jų švietimo ir kultūros padėčiai bei lietuviybės išlaikymo galimybėms. Jais remdamiesi nustatėme, kur buvo seniausios lietuvių gyvenvietės ir kas tuo laikotarpiu darė įtaką lietuvių bendruomenės etniniam ir kultūriniam pasirinkimui. Literatūra apie antrąjį mums svarbų sovietinį laikotarpį buvo reikalinga nustatant dabartinių Latvijos lietuvių etninę ir kultūrinę savimonę formavusius veiksnius¹⁸. Trečiąjį laikotarpį datuojame nuo atgimimo pradžios iki mūsų dienų. Literatūra apie jį labai negausi. Iš svarbesnių darbų paminėtina Ilmāro Mežo etnodemografinė apybraiža apie Latvijos latvius, kurioje pateikti smulkūs statistiniai duomenys apie Latvijos gyventojus 1935–1993 metais¹⁹. Alvydas Butkus, rašydamas apie latvius, nurodė, kuriose gyvenvietėse lietuvių yra daugiausia²⁰. Latvijos lietuvių bendruomenės leidinyje „Latvijos lietuvių kalendorius 1995 m.“²¹ paskelbti iš oficialiosios statistikos leidinių paimti mums šiuo metu sunkiai prieinami duomenys apie lietuvių išsilavinimą ir jų kultūrą po 1991 metų.

Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiami, atlikome lauko tyrimus dviejose Latvijos dalyse: 1998 m. tris savaites gegužės 19–22 d. ir birželio 15–26 d. dirbome pietryčiuose – Daugpilio, Jekabpilio ir Kraslavos rajonuose, 1999 m. vieną savaitę – birželio 15–26 d. pietvakariuose – Liepojos rajone.

Skirtingas lietuvių organizuotumas tarpukariu, jų santykinis skaičius pasienio ruože XX a. paskutiniame ketvirtyje, ypač lėšų ir su tuo susijęs laiko stygius lauko tyrimams vertė mus sukti galvas, kaip per tokį trumpą laiką surinkti pakankamai patikimus duomenis rūpimais klausimais. Dėl to 1998 m. pirmiausia buvo atliktas bandomasis tyrimas Lietuvoje sudarytiesiems klausimų lapams koreguoti.

1998 ir 1999 m. lauko tyrimai Latvijoje nebuvo identiški. Viena iš priežasčių – skirtingas lietuvių santykinis skaičius Latvijos pietryčiuose ir pietvakariuose. Pietryčiuose lietuvių, išskyrus Daugpilį, buvo labai mažai, 1989 m. jų skaičius siekė tik 1,5 procento, gausiausiai gyvenamose Subatėje 6,4 procento ir Eglainėje 5,6 procento gyventojų²². Lietuviai buvo plačiai pasklidę tarp slavų ir tos pačios baltiškos kilmės latvių. 1989 m. oficialiosios statistikos duomenimis, Daugpilyje lietuviai sudarė 0,9, latviai 13,0, rusai 58,3, baltarusiai 9,11, lenkai 13,0 procentų gyventojų. Daugpilio rajone latvių buvo 35,9, Kraslavos rajone 43,2 procento. Mūsų tirtoje Eglainėje latvių buvo 43,8, lenkų 17,6 procento gyventojų; netoliese esančioje Šėderėje latvių 47,0, Ruobežniekuose 18,4, Medumuose 10,9 procento gyventojų. Ruobežniekuose 54,9, Kalniečiuose 44,2 procento gyventojų sudarė baltarusiai²³.

Latvijos pietvakariuose demografinė padėtis buvo kitokia. Čia latvių buvo dauguma. Lietuvių santykinis skaičius taip pat buvo gerokai didesnis. 1989 m. Liepojos rajone jis sudarė 6,9 procento gyventojų. Atskirose gyvenvietėse lietuvių buvo dar daugiau: Aizputėje 7,5, Bartoje 7,9, Bunkoje 10,6, Dunikoje 14,0, Embūtėje 10,2, Gaviezėje 10,6, Gramzdoje 26,0, Kalėtuose 34,1, Priekulėje 18,8, Vainiuodėje 9,9 procento visų gyventojų²⁴.

Etninės ir kultūrinės orientacijos tyrimai nuolat susiduria su dilema, kokias gyventojų grupes reikia pasirinkti, kokie respondentų atrankos principai ir kokia metodika taikytina, kad sukaupti duomenys būtų pakankami patikimoms išvados padaryti. Tiriant pietryčių Latvijos lietuvių santykinio skaičiaus ir jų tautinės savimonės dinamiką, taip pat iškilo šie klausimai.

Renkantis tyrinėjimo metodiką, teko atsižvelgti į tai, kad tiriamoji lietuvių diaspora tik sąlyginai gali būti laikoma tam tikra socialine struktūra, kurios sudėtinės dalys tarpusavyje susijusios ir veikia viena kitą. Sąlygiškumo priežastis – santykinai maža lietuvių bendruomenė pasklidusi didelėje teritorijoje. Ryšiai tarp jos narių bei tų narių ryšiai su Lietuva yra labilūs, nuolat veikiami besikeičiančių politinių ir ekonominių aplinkybių. Dėl to reikėjo atsižvelgti į lietuvių gyventojų tankį tiriamojoje teritorijoje.

Nedidelė lietuvių diaspora pasklidusi keliose netoli Lietuvos esančiose gyvenvietėse ir didžiuosiuose istoriškai su Lietuva susijusiuose miestuose: Rygoje, Liepojoje, Daugpilyje. Viena kita lietuvių šeima ar bent vienas kitas lietuvis išliko kaimuose. Buvo svarbu atrinkti duomenų pateikėjus taip, kad iš jų gautos žinios būtų pakankamai reprezentatyvios visai bendruomenei atstovauti. Todėl generalinė visuma buvo pasirinkti Latvijos lietuviai, čia gyvenantys tiriamuoju laikotarpiu, t. y. po 1991 metų.

Pasirinkta atranka buvo daugiapakopė teritorinė. Arealas – iki 30 km pločio pasienio ruožas, kuriame tarpukariu dar buvo nemažai lietuvių senbuvių, o jų bendruomenę kasmet papildydavo nauji išeiviai iš Lietuvos, dažniausiai atvykstantys sezoniniams žemės ūkio darbams. Pirmojoje atrankos pakopoje buvo ieškoma vietovių, kuriose tarpukariu buvo susiklosčiusi didesnė ar mažesnė lietuvių diaspora. Antrojoje pakopoje pirmiausia buvo atrinktos tos vietovės, kuriose XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje lietuvių bendruomenės buvo kilusios iš emigrantų. Iš miestų pasirinkta pietryčiuose Alūksta ir Daugpilis (į Daugpilį šiuo metu įeina ir Kalkūnų kolonija), pietvakariuose – Priekulė. Antra, šioje pakopoje buvo atrinktos vietovės, kuriose gyvenantys lietuviai autochtonai buvo prijungti prie Latvijos Respublikos 1921 m. kovo 20 d. Iš tų vietovių pasirinktos nedidelės miestelio tipo gyvenvietės, kuriose 1989 m. lietuviai sudarė daugiau kaip 5 procentus gyventojų (Eglainė, Subatė), taip pat gyvenvietės, kuriose 1988 m. lietuviai sudarė mažiau kaip 5 procentus gyventojų (Garsenė, Šėderė, Medumas), kaimo vietovės, kuriose tebegyvena lietuvių (Garsenės, Indros ir Šėderės apylinkėse).

Latvijos pietvakariuose buvo pasirinktos tos kaimo gyvenvietės, kuriose 1989 m. lietuviai sudarė apie 8 procentus (Barta), 19 (Priekulė), 26 (Gramzda) ir 34 procentus (Kalėtai) gyventojų. Tyrimų metu demografinė situacija jau buvo kiek pasikeitusi. Lietuvių lengviausia buvo rasti Priekulėje, Subatėje ir Šėderėje. Čia jie iš karto labai geranoriškai sutikdavo būti apklausiami. Sunkiausia prisiprašyti žmones apklausai buvo Vainiuodės apylinkėje.

Kontroliniais tyrimų punktais pasirinktos atokesnės vietovės, kuriose XX a. pirmojoje pusėje būta lietuvių: Kraslavos rajone šalia Indricos ir Ruobežniekų apylinkės, Liepojos rajone – Rucava.

Pietvakariuose ir pietryčiuose tirta po vieną gyvenvietę prie sienos perėjimo punkto: Daugpilio rajone Subatė, Liepojos rajone Vainiuodės apylinkėje Aizvykiai.

Kaimo vietovėse ir miesteliuose stengtasi surasti ne tik lietuvių, bet ir sulatvėjusių žmonių, kurių bent vienas iš tėvų ar senelių buvo lietuvis. Ieškojome jų eidami iš namo į namą bei pasiklausdami apie juos labiausiai informuotų žmonių – vietinių apylinkių, pašto ir parduotuvių darbuotojų.

Alūkstoje pasinaudojome buvusio Daugpilio lietuvių kultūros draugijos pirminko Julijono Lansbergo sudarytu lietuvių sąrašu, kuriame nurodyti adresai ir telefonai leido greičiau susirasti pateikėjus, o jo rekomendacijos – lengiau rasti kalbą. Pravertė mums ir kunigo Vincento Barzdos pagalba. Už tai esame jiems labai dėkingi.

Pietryčių Latvijos kaimo vietovėse, miesteliuose ir Alūkstoje buvo stengiamasi apklausti kuo daugiau lietuvių, lietuviškai kalbančių ir nors kiek lietuviško kraujo turinčių žmonių. Latvijos pietvakariuose visuotinės apklausos teko atsisakyti dėl laiko stokos. Kiekvienoje vietovėje buvo stengiamasi apklausti 8 ir daugiau įvairaus amžiaus pateikėjų (po du pateikėjus kiekvienai tiriamai temai), jei jų stigo, bent užrašyti informaciją visais pasirinktais klausimais.

Dėl sunkumų, susijusių su lietuvių paieškomis mieste, Daugpilio lietuvių savimonės ir kultūrinės orientacijos tyrimams pateikėjai buvo atrinkti pagal kitą metodiką. Buvo apklausti visi Latvijos lietuvių kultūros draugijos „Rasa“ nariai, priklausantys lietuvių folkloriniam ansamblui. Šią žmonių grupę tyrimo metu sudarė tiek lietuviai Latvijos senbuviai, tiek žmonės, persikėlę iš Lietuvos į Latviją pokariu. Juos su Lietuva siejo emocinis ryšys, nors ne visuomet pagrįstas etniniu ir kultūriniu tapatumu.

1999 m. iš generalinės visumos lauko tyrimams buvo pasirinktos Liepojos rajono gyvenvietės, kuriose 1989 m. lietuviai sudarė nuo 8 iki 34 procentų gyventojų. Tai teikė vilties, kad, pirma, 9 žmonių grupė visose pasirinktose gyvenvietėse nepristigs darbo – visiems užteks duomenų pateikėjų, antra, galėsime stebėti etnines ir kultūrinės orientacijas atsižvelgdami ne tik į pateikėjų amžių, kaimo ir miesto skirtumus, bet ir į jų gyvenamosios vietos atstumą nuo Lietuvos Respublikos sienos. Vienos gyvenvietės tyrimams buvo skiriamas pusdienis. Tik Priekulėje, pačioje atokiausioje tirtoje vietovėje, kurioje iki šiol lietuvių gyvena daugiausia, dirbome du pusdienius. Per skirtąjį laiką kiekvienam ekspedicijos dalyviui reikėjo susirasti duomenų pateikėją, jį nuteikti palankiai savo atžvilgiu, stebėti ir fotografuoti jo gyvenamąją aplinką, etnografinę vertę turinčius daiktus ir išklaussinėti. Pagal pasirinktų tyrimui temų specifiką atsižvelgta į pateikėjų amžių, šeimos sudėtį, profesinę veiklą. Teko pasikliauti tikimybe, kad tie lietuviai ir lietuvių kilmės žmonės, kuriuos atrasime ir apklausime, gali atstovauti pasklidusiai Liepojos rajono lietuvių bendruomenei.

Savo tyrimu mes norėjome atkreipti etninių procesų tyrinėtojų dėmesį į kultūrų sąveikas ir tautodaros vyksmą XX a. pabaigoje dviejų giminingų baltų valstybių paribyje istoriškai susiformavusioje labai mozaikiškoje etninėje aplinkoje.

PIRMOSIOS POKARIO IŠEIVIŲ KARTOS ETNOGRAFINIS LAUKO TYRIMAS

Parengtais klausimais buvo tikrinamas opozicijos savas–svetimas suvokimas ir etninės kultūros požymių atpažinimas religiniame gyvenime bei švenčių kultūroje. Dauguma klausimų buvo atviri. Buvo parengti keli klausimų blokai. Pirma, duo-

menys apie šeimos bei su ja susijusių artimiausių giminaičių (senelių, tėvų, su-tuoktinio, pagal galimybes vaikų, žentų, marčių ir vaikaičių) etninę ir geografinę kilmę, nurodant gimimo vietą, išsilavinimą, etninę savimonę, pilietybę, tautybę. Antra, nuomonės apie tai, kas lemia tautybę ir kokios jos sąsajos su gyvenamąja vieta bei pilietybe. Trečia, prašoma nurodyti, kas pateikėjus sieja su Lietuva ir kas labiausiai nuo jos skiria, kokie yra sunkiausiai patenkinami jų kultūriniai poreikiai.

Šalia žinių apie socialinį gyvenimą buvo renkami duomenys apie konkrečias kultūros formas, siekiant nustatyti, kurios iš jų atitinka į Latviją persikėlusių gyventi lietuvių atsineštas tradicijas, vietinius ir regioninius jų pavidalus.

Pateikėjų suskirstymas kartomis sudarė galimybę labiau įsigilinti į sąlygas, su-formavusias jų pasaulėžiūrą, etninę savimonę ir prioritetus. Daug dėmesio skirta konkrečioms žmonių gyvenimo istorijoms. Jose atsiskleidžia vienokių ar kitokių individualių nuomonių bei veiksmų motyvacija sudėtingu tautinio ir pilietinio ap-sisprendimo laikotarpiu.

Viena iš pasirinktų tyrimo sričių – etninė raiška, ypač paprotinė ir meninė saviraiška, leidžia pažvelgti į XX a. pabaigos etninės diasporos kultūrą kaip į tam tikrą etniškai ar lokaliai iš anksto užkoduotą kultūros elementų visumą. Ji nuolat atsiduria enkultūracijos monoetninėje ar duetninėje mikroaplinkoje ir polietninės makroaplinkos informacijos srautų sąveikoje. Dėl to nuolat besikeičiančiomis nau-jomis etninės kultūros formomis atsiskleidžia sąmoninga – kryptinga ir nesąmo-ninga – natūrali etninė kultūrinė orientacija.

Ši etnografinių lauko tyrimų metodika galėtų būti taikoma ir kitų tautinių mažumų, religinių ir lokalinių socialinių bendruomenių bei visuomenės grupių dabartinėms etninėms ir kultūrinėms orientacijoms tirti.

POKARIO IŠEIVIJOS IŠSILAVINIMAS, ETNINĖS IR PILIETINĖS ORIENTACIJOS

1943 m. Latvijoje buvo 20 094 lietuviai²⁵. Vieni buvo senbuvusių vaikai, kiti čia apsi-gyveno tarpukariu. Ypač daug lietuvių apsigyveno pokariu: 1959 m. buvo 32 383, 1970 m. – 40 589 žmonės²⁶. Vėliau dėl daugelio priežasčių jų ėmė mažėti.

1989 m. Latvijoje gyveno 34 630 lietuvių. Daugiausia jų buvo miestuose (18 479), kiek mažiau – kaimuose (16 351). Ypač daug jų buvo Rygoje – 7012, Jelgavoje 927, Jūrmaloje 541, Liepojoje – 2663 žmonės. Iš visų pietvakarinių rajonų daugiausia lietuvių buvo Liepojos rajone – 3232 žmonės. Čia jie sudarė 5,9 procento visų gyventojų²⁷.

Lietuvoje pagerėjus pragyvenimui labiau negu Latvijoje, emigracija iš Lietuvos pasibaigė. Prasidėjo reemigracija, nes daugelis lietuvių turėjo aiškia etninę savi-monę ir norėjo ją perduoti savo vaikams. Latvijoje tam nebuvo tinkamų sąlygų: prieškariniu veikusių lietuviškos organizacijos ir lietuviškos mokyklos buvo užda-rytos. Reikėjo rinktis latviškas arba rusiškas mokyklas. Dėl to kyla klausimas, koks buvo Latvijos lietuvių išsimokslinimo lygis?

1970 m., palyginti su kitais pokario metais, Latvijoje buvo daugiausia lietu-vių – 40 589 žmonės²⁸. Jų išsilavinimas buvo labai įvairus. Beveik 8 procentai vyresnių kaip 15 metų lietuvių neturėjo jokio išsilavinimo (1 lentelė). Greičiausiai

daugelis buvo prieš Pirmąjį pasaulinį karą gimusieji, kurių nepalietė Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos 1922 m. išleistas ir 1928 m. pradėtas įgyvendinti privalomo pradinio 7–14 metų vaikų mokslo įstatymas. Šios kartos žmonių po 1991 metų mažai beliko. Sumažėjo ir baigusiu tik pradinės mokyklas. Liko daugiausia pensininkai.

1970 m. daug jaunimo stengėsi baigti vidurinę mokyklą. Palyginus vidurinį mokslą įgijusių ir studijuojančių aukštosiose mokyklose skaičius matyti, kad iki to laiko tik apie 4 procentus abiturientų lietuvių pajėgė Latvijoje įgyti aukštąjį mokslą (1 lentelė). lengviau buvo senbuvių lietuvių vaikams, kurie nuo mažens pratinosi prie latvių kalbos ir Latvijoje baigė vidurines mokyklas. 1950–1960 m. atvykusieji iš Lietuvos ir grįžę iš tremties vaikai nebuvo spėję pakankamai gerai išmokti literatūrinę latvių kalbą. Jų galimybė stojant į aukštąją mokyklą laimėti konkursą buvo nedidelė. Noras suteikti vaikams aukštesnę visuomeninę padėtį – viena iš aplinkybių, skatinusių lietuvius su jais namie kalbėtis latviškai.

Gyvenimas daugiatautėje ir daugiakalbėje aplinkoje sudarė sąlygas kurtis heterogeninėms šeimoms. Jų skaičius nuolat didėjo. 1991 m. duomenimis, tik 12,9 procento lietuvių vyrų vedė lietuves. 43,3 procento susituokė su latvėmis, 27 procentai – su rusėmis.

Moterys taip pat dažniausiai tekėdavo už latvių (48 procentai) ir rusų (24,7 procento)²⁹. Tokiose santuokose gimę vaikai retai būdavo lietuviai. 1989 m. duomenimis, tik 7 procentai vaikų iki 15 metų iš lietuvės ir latvio šeimų ir 5,1 procento iš lietuvių ir latvės šeimų pasirinko lietuvių tautybę. Mišriosiose lietuvių ir rusų šeimose vaikai kiek dažniau rinkosi lietuvių tautybę: lietuvės motinos – 16,5 procento, lietuvių tėvo – 40,9 procento³⁰. Šie patronimijos indeksai rodo, pirma, kad lietuvių tautybės prestižas buvo menkesnis negu latvių ir rusų, antra, kad lietuvės moterys nebuvo pajėgios ir nesistengė siekti savo vaikų lietuviško tapatumo, atvirkščiai, sudarė jiems sąlygas visiškai integruotis į prestižines tautybes.

Santykinį lietuvių gimimų skaičių 1989 m. homogeninėse ir heterogeninėse šeimose rodo 2 lentelė. Iš jos matyti, kad lietuvės labiausiai vertino santuokas su latviais, tuo tarpu slavų tautybių moterys – su rusais. Asimiliacija ypač buvo sustiprėjusi 1960–1990 metais³¹.

Tautybėms konverguojantis dėl išplitusių heterogeninių santuokų ir sutuoktinių etninės orientacijos natūralus lietuvių gimimų skaičius mažėjo. Daug žmonių grįžo

1 lentelė. Vyresnių kaip 15 metų lietuvių išsilavinimas 1970 metais*								
Žmonių skaičius	Išsilavinimas							Vyresnių kaip 15 metų žmonių skaičius
	aukštasis	nebaigtasis aukštasis	specialusis vidurinis	bendras vidurinis	nebaigtasis vidurinis	pradinis	neturi pradinio išsilavinimo	
Iš viso	1110	296	3334	7490	8747	7194	2422	30593
Procentai	3,6	1,0	10,9	24,5	28,6	23,5	7,9	100

* Absoliutūs skaičiai iš: *Latvijos lietuvių kalendorius 1995 m.*, p. 63.

2 lentelė. Vaikų iki 15 metų tautybė mišriose šeimose pagal motiną 1989 m. (procentais)*								
Moters tautybė	Latviai	Rusai	Ukrainiečiai	Baltarusiai	Lenkai	Lietuviai	Žydai	Kiti
Latvė	74,4	22,1	1,1	1,32	0,7	0,5	0,1	0,8
Lietuvė	61,2	18,3	2,4	2,3	1,3	14,0	0,2	0,4
Lenkė	30,1	40,8	2,8	6,7	16,7	1,3	0,2	1,4
Rusė	27,8	59,8	4,2	2,8	1,9	1,0	0,6	1,9

* Ligita Ezera, Pteris Zvidriņš, Etniškas asmilicijas izpēte Latvija, Latvijas Zinatņu Akadēmijas Vēstis, 1pp. 35.

į Lietuvą, kai jų vaikai pradėjo mokytis³². Kitų vaikai stojo mokytis į Lietuvos aukštąsias ir specialiąsias mokyklas ir čia pasiliko gyventi. Po 1991 m. daugelis pokariu čia atvykusiųjų dėl deportacijų ir grįžusiųjų iš tremties³³ tapo Lietuvos piliečiais, rūpinosi atgauti savo nekilnojamąjį turtą Lietuvoje ir į ją persikėlė gyventi. Ypač daug lietuvių grįžo į tėvynę iš Priekulės, kurioje dirbo geležinkelyje bei vietinėje pramonėje. Dauguma pasilikusiųjų Latvijoje turėjo pasistatę ar nusipirkę namus ir naudojami namų valdomis (1 pav.). Tai, kad jie neturėjo Lietuvoje jokio nekilnojamojo turto, į kurį galėtų pretenduoti, vertė pasilikti Latvijoje.

1999 m. lauko tyrimų metu Liepojos rajono kaimo vietovėse ir mažuose miesteliuose buvo rasta gana daug tarpukariu gimusių pateikėjų, kurie buvo baigę tik

1 pav. Pranas Petrauskis su žmona savo sodyboje Dageloje. Fotonuotrauka autorės, 1999

pradinę mokyklą ir greičiausiai dėl to atkūrus Latvijos Respubliką jiems buvo sunkiausia susigaudyti, kaip tvarkyti savo pilietybės reikalus. Antai vienas iš jų 1999 m. vasarą aiškino: „*Be pilietybės. Nesišėmėsiu, latvių neimsiu, nes egzamino reikia*“³⁴, nors šis reikalavimas senatvės pensininkams buvo panaikintas. Tyrimų metu pagyvenę lietuviai turėjo vietos gyventojų pasus ir labai abejojo, ar jiems verta išvis siekti kokios nors pilietybės: į Lietuvą vis vien nebegrįš, o Latvijos pasą išsiimti pensininkams sudėtinga ir labai brangiai kainuoja. Šiems žmonėms būtų labai svarbi informacija apie tai, kokios bus jų teisės ir pragyvenimo galimybės, jei jie neturės pilietybės. Tačiau jie gyvena gana izoliuotai ir nepriklauso jokioms lietuvių organizacijoms, kurios tokią informaciją galėtų suteikti.

ATVYKIMO Į LIEPOJOS RAJONĄ PRIEŽASTIS

Lauko tyrimų metu apklaustieji išeivių iš Lietuvos pirmosios kartos pateikėjai buvo gimę tarpukariu ir į Latviją persikraustė 1954–1963 m. Jų nurodytos lietuvių atvykimo į Latviją priežastys tokios: bandymas pasislėpti nuo tremties, draudimas deportuotiesiems gyventi Lietuvoje ir didelis skurdas Lietuvos kaime pirmaisiais kolektyvizacijos metais. Ši priežastis buvo pati svarbiausia iki šiol Latvijoje pasilikusiems išeiviams. Latvijoje gyvenanti nuo 1961 m. Zofija Grabenytė-Paulauskienė pasakojo: „Lietuvoje buvo kolūkiai. Bandėm dirbti, negalėjom užsidirbti duonos, gavom supelijusių miežių. Darbo daug, o užmokesčio mažai. Parėjom vieneriems metams į Lietuvą ir vėl parbėgom į Latviją“³⁵. Ir kiti pabrėžė: „Mažai mokėjo, kito kelio nebuvo“³⁶.

Buvo manoma, kad Latvijoje gyvena turtingesni žmonės³⁷ ir lengviau gauti darbo³⁸. Labiausiai ši žinia plito prie Latvijos prisiglaudusiuose Skuodo ir Mažeikių rajonuose, kuriuose pagal žemaitišką tradiciją ūkis likdavo vienam iš vaikų, o kiti turėjo pasirūpinti savimi, gaudami sau darbo kitur. Ir tarpukariu jaunomenės perteklius išvykdavo gyventi į Latviją, todėl atsiskyrimas nuo tėvų ir savo krašto nekėlė baimės. Elena Motužytė-Šimienė, gyvenanti Latvijoje nuo 1960 m., persikėlimo priežastį paaiškino labai paprastai: „Kaimynas papasakojo, kaip geros algos Latvijoje, čia ir persikėlėm. Vyras norėjo“³⁹. Kitų gyvenimo istorijos sudėtingesnės. Jas sieja jaunų žmonių poreikis prasigyventi, pabėgus nuo namuose esančių nepriteklių. Jauni vyrai buvo verbuojami darbams kitose sovietinėse respublikose. Kai kas sugrįžę apsigyveno Latvijoje⁴⁰.

Dažniausiai į Latviją gyventi persikeldavo jaunos šeimos. Iš Liepojos rajone apklaustų 12 moterų į Latviją nutekėjo tik viena⁴¹. Tai buvo svarbiausia priežastis, dėl kurios Latvijoje pirmosios emigrantų kartos šeimos po 1991 metų daugiausia buvo vienatautės – homogeninės.

LIEPOJOS RAJONO LIETUVIŲ ELGESIO KULTŪRA

Pokariu persikraustę į Latviją lietuviai atsidūrė svetimoje aplinkoje. Jie išsibarstė po kaimo vietas ir aplinkinius miestelius, kurių gyventojai daugiausia vertėsi žemės ūkiu. Pakako tuščių apleisčių būstų, kuriuose buvo siūloma apsigyventi, taip pat darbo kolūkiuose bei pramonės įmonėse. Vietiniai latviai neskubėjo leis-

tis į pažintis su atvykėliais, kurie nuosavą turėjo tik skurdžią mantą ir užiminėjo jų išvežtų tautiečių namus. Taip klostėsi priešprieša tarp lietuvių ir latvių, stiprėjo išėivių pirmosios kartos etninė savimonė bei savo ypatingumo suvokimas. Ir dabar savo tautiečiams priskiriama daug savybių, kurios išryškėjo atsidūrus tarp kitos tautybės žmonių. Iš tų savybių paminėjimų dažnumo (3 lentelė) galima spręsti, kad pagrindine Latvijos lietuvių savybe galime laikyti jų gebėjimą prisitaikyti prie kitų žmonių. Viena iš tokio gebėjimo formų, kuri reiškiasi kaip atskiras bruožas, – daugiakalbystė. Paprastai lietuviai kalba su kitataučiais ne savąja, o jų kalba, nors ir būtų keliese. Pirmosios lietuvių išėivių kartos pateikėjai to nelaiko teigiamybe, nes čia mato galimybę nutautėti – prarasti savo etninį tapatumą. Zofija Garbenytė-Motužienė, gyvenanti Latvijoje nuo 1961 m., pasekmes apibūdino taip: „Priekulėje daug lietuvių – žemaičių, bet mažai bendrauja, sulatvėję, kalba latviškai. Latviai juokiasi: „Lietuviai susitikę kalbasi latviškai“. Trauk per dantį“⁴².

3 lentelė. Lietuvių elgesys pokario pirmosios išėivių kartos akimis

Elgesio normos	Atsakymų dažnumas procentais	Elgesio alternatyvos
Prisitaiko prie kitų	100	
Kalba visomis kalbomis		
Mėgsta pasikalbėti	86 ir 14	← Nemėgsta bendrauti
Nemėgsta būti namie	72 ir 28	← Namisėdos
Pasirengę visiems padėti		
Nepavydūs		
Savanaudžiai		
Nori visur pirmauti		
Imasi visokių darbų	57 ir 43	← Dirba vieną darbą
Darbštūs	57 ir 14	← Tinginiai
Atviri	57 ir 14	← Uždari
Mėgsta puoštis		
Mėgsta būti giriami	43	
Taikūs		
Teisingi	43 ir 28	← Vagys ir sukčiai
Geria saikingai	43 ir 28	← Girtuokliai
Pakantūs	28	
Dosnūs	28 ir 14	← Šykštūs
Apsukrūs	14	
Kultūringi		

Prie šių bruožų dera dar viena savybė – lietuviai kalbūs, todėl jaučiamas poreikis bendrauti, išsipasakoti arba išsiklausinėti. Jis ypač būdingas pagyvenusiems žmonėms. Su jais labai lengva šnekėtis. Nemaža pateikėjų paminėjo dar lietuvišką atvirumą ir pomėgį svečiuotis – nebūti namie. Taip pat didelį paslaugumą – žmogus į pagalbą ateina neprašytas, jei tik mato, kad to reikia. Iš to galima susidaryti vaizdą, kad pirmoji lietuvių išeivių į Latviją karta ne tik atsi-nešė senąją lietuviškos kaimo bendruomenės elgesio kultūrą, bet ir išlaikė jos svarbiausius pavidalus. Jie padėjo iškrikusiai lietuvių bendruomenei išgyventi tarp kitos tautybės žmonių ir buvo jai pačiai lengvai atpažįstami savi etninio tapatumo raiškos būdai.

Kiti elgesio bruožai buvo nurodyti rečiau. Jie jau neturėjo tokio didelio poveikio lietuvių bendruomenės gyvenimui, tačiau vienaip ar kitaip siejosi su jos prestižu. Čia nuomonės išsiskyrė ir net atsirado alternatyvių teiginių. Manoma, kad lietuviai darbštūs, imasi visokių darbų arba dirba tik vieną darbą. Jie savanaudžiai, tačiau nepavydūs. Mažiau kaip pusės pateikėjų paminėti būdo bruožai gali būti laikomi bendražmogiškais arba asmeninėmis jų pažįstamų savybėmis. Nestebina tai, kad buvo pateiktos ir labai blogos savo tautiečių charakteristikos. Jos rodo ne tik kritišką etninės bendrijos vertinimą, atsižvelgiant į pakitusį jaunimo elgesį, bet ir tam tikrą iš Lietuvos televizijos ir radijo ateinančios informacijos įtaką bei pasienio gyvenimo realybės pasekmes. Lauko tyrimų metu pastebėta, kad pašaliniai, taip pat ekspedicijos dalyviai buvo nelabai noriai priimami į namus, kartais net iš viso nesileista į kalbas arba atvirai išreikšta nepažįstamų žmonių baimė. Tai buvo būdinga ne tik lietuviams, bet ir latviams, greičiausiai bendrojo žmonių susvetimėjimo pasekmė.

SAVO IR SVETIMO SUVOKIMAS EMIGRACIJOJE

Beveik pusšimtį metų, praleistų emigracijoje, formavosi santykiai su latviais, lenkais ir rusais. Lietuviai ieškojo būdo įsitvirtinti naujoje vietoje ir kiekvieną žmogų vertino pagal tai, kiek jis padeda ar bent netrukdo kartu gyventi.

Latvijoje nuo 1960 m. gyvenusios Elenos Motužytės-Šimienės žodžiais, „Kožnas savo tautą palaiko“⁴³. Suprantama, išeiviams iš Lietuvos buvo įprasta bendrauti gimtąja kalba, juos siejo bendri rūpesčiai ir prisiminimai iš Lietuvos⁴⁴. Dėl to sakoma, kad lietuviai geri, mieli, šilti žmonės⁴⁵, arba išvis geri žmonės⁴⁶. Ypač vertinamas jų draugiškumas, darbštumas⁴⁷ ir veržlumas⁴⁸. Zofija Garbenytė-Jablonskienė (2 pav.), Latvijoje gyvenanti nuo 1961 m., pasitelkė ir kitataučių nuomonę: „Rusai sako: lietuviai geresni, latviai blogesni...“⁴⁹

Vienas iš svarbiausių dalykų lietuvių konsolidacijai buvo tas pats katalikų tikėjimas, savaip supriešinęs lietuvius su liuteronais latviais. Lietuvių teigiamybe laikyta tai, kad jie yra tikintys ir eina į bažnyčią⁵⁰.

Tikėjimo reikalai ilgą laiką buvo komplikuoti, nes katalikai neturėjo savo maldos namų ir dažniausiai savo religinius poreikius tenkino Lietuvoje. Šiuo metu Priekulėje pirmąjį ir trečiąjį mėnesio sekmadienį katalikai gali dalyvauti pamaldose. Dėl to parapijiečiai nuomojasi ligoninėje salę, už kurią kiekvienas turi susimokėti po 4 latus per mėnesį. Juos aptarnauja jaunas latvių kunigas Jurgis

2 pav. Priekulės lietuvė Zofija Jablonskienė formuoja savo darbo sūrį. Fotonuotrauka autorės, 1999

kiti „kiekvieną dieną švenčia ir geria“⁵⁷. Suprantama, bendras valgymas ir gėrimas taip pat sujungia grupę žmonių, tačiau kai vaisės neturi gilesnio etninio idėjinio pagrindo ir visuotinės raiškos, jos nėra reikšmingos kaip etninės elgesio kultūros pavidalas ir sukelia prieštarigus savosios etninės bendruomenės vertinimus: lietuviai girtuokliai ir lietuviai gerdami žino saiką.

Pietvakarių Latvijoje lenkų buvo mažai, dėl to retas lietuvis su jais buvo susidūręs. Jų vertinimas labai individualus, kaip ir rusų, su kuriais daugiau teko bendrauti tik Priekulės lietuviams. Dažniausiai kitos tautybės žmogaus vertinimus pateikėjai nusakydavo palyginimais. Pavyzdžiui, „Ruskis už lenkus širdingesnis, visada padės“⁵⁸, „Latviai draugiški, ruskis – nekoks“⁵⁹. Lauko tyrimų metu buvo prašoma nurodyti geriausius ir blogiausius broožus. Visuotinai buvo pabrėžtas rusų draugiškumas ir geraširdiškumas⁶⁰: „Labai panašūs į mus“⁶¹, „Tokie pat, kaip mes. Lygiai tokie pat. Paprastesni rusai. Rusai panašūs į mus“⁶², „Labai gerai sugyvenau. Gal kiek karštesni žmonės“⁶³. Palyginus lietuvius ir rusus aiškėja dar vienas lietuviškas broožas, jungiantis abi tautybes, – paprastumas. Tautybes šiek tiek sieja ir nurodytas blogiausias broožas – tinginystė ir polinkis vogti⁶⁴. Tačiau, kaip matome iš 3 lentelės, tai nėra laikoma būdingiausiais lietuvių broožais. Atlaidumą rusų elgesiui, matyt, sukelia vienoda svetimoje valstybėje atsidūrusių emigrantų dalia po 1991 metų.

Ūkinis. Jį parapija vertina, nes moka lietuviškai kalbėti⁵¹. Šiuo atveju katalikų bažnyčia yra svarbus lietuvių konsoliduojantis veiksnys, tačiau jos reikšmė menkesnė, negu po 1991 m. pietryčių Latvijoje esančioje katalikiškoje Subatėje.

Pateikėjai pastebi, kad dabar daugiau žmonių eina į bažnyčią ir yra laisvesnis religinis gyvenimas⁵². Šventės iškilmingesnės – didesnės⁵³. Pasikeitė pats jų pobūdis: „Prie rusų linksmiau buvo. Dabar šauniau“⁵⁴. Jeigu tarsime, kad sakralinė šventė jungia bendruomenę ir padeda jai suvokti savo tapatumą, tai tokia galimybė susijungti padidėjo.

Dalis pateikėjų apie šventimą kalbėjo ne kaip apie dvasinį bendraminčių nusiteikimą, o kaip apie puotavimą, vaišes. Po 1991 m. pragyvenimas pasidarė gana sunkus. Pateikėjų nuomone, švesti buvo daugiau galimybių „prie rusų“⁵⁵. Iš atsakymų ryškėja, kad dabar vieni žmonės Latvijoje mažiau švenčia⁵⁶,

Dėl naujų politinių aplinkybių kai kurie pateikėjai į klausimą apie rusus reagavo kaip į ne visai korektišką. Todėl jų atsakymai tarsi gina rusus: „Nieko blogo nepadare. Yra gerų, yra blogų. Lengva sugyventi, padeda. Geri žmonės, kiek čia gyvena“⁶⁵. Arba: „Sugyvenam draugiškai. Kokie yra žmonės – NERŪŠIUOJU pagal tautybę. Yra rusų, kad išsiskiria tik rusas, ir viskas. Rusai yra geriausi žmonės, labai draugiški“⁶⁶.

Latviai vertinami kritiškiau negu lietuviai, nurodomos kitos negu rusų būdo savybės. Čia į pirmą vietą iškeliami neigiami jų bruožai: pavydūs, patenkinti, kai kitam nesiseka, nori, kad tik blogiau būtų, jie už lietuvius didesni tinginiai⁶⁷, mėgsta apšnekėti⁶⁸.

Įdomu tai, kad pateikėjai, negiamai apibūdinę latvius, tuoj imdavo ieškoti delinčio pateisinimo: „Kaip kurie žmonės“⁶⁹, „Kaip koks žmogus. Vieni geri, kiti – ne“⁷⁰. Rečiau atsakyme pabrėždavo reliatyvumą „Yra visokių, ir gerų“⁷¹.

Pačia blogiausia savybe nurodytas pavydas⁷². Šia sąvoka paprastai būdavo pasakomas nenoras padėti, sušelpiti, paskolinti pinigų. Toks požiūris turėjo palankią dirvą formotis 6-ajame – 7-ajame dešimtmetyje, kai išveiviai iš Lietuvos dar nebuvo išgyvenę naujoje vietoje, augino mažus vaikus ir jautė nuolatinius nepriekius. Vietiniai latviai, suprantama, nelaikė nepažįstamų atvykėlių patikimais ir sau lygiais. Dėl to tarpusavio santykiai buvo labai šalti. Jie kėlė įtampą ir žeidė bendruomeniškai nusiteikusius lietuvius. Taip susiformavo pasipūtusio, besididžiuojančio latvio įvaizdis: „pasikelia, unaravūs, vaizduoja“⁷³, „Su bet kuo nešneka, lietuvius niekina, vertina save. Jie kitokie“⁷⁴, „Uždari latviai“⁷⁵.

Kaip laikui bėgant keitėsi latvių ir lietuvių santykiai, labai gražiai parodo Zofijos Garbenytės-Jablonskienės, gyvenančios Latvijoje nuo 1961 m., pasakojimas: „Norėjau pasiskolinti 5 rublius, važiuoti į krikštynas. Vaikai maži, imsiu taksi. Pritrūko pinigų. Nuėjau pas latvius kaimynystėn: <...>. Nedavė. ėjom pėsti. Kai parėjom. <...> (prašiau. – I. R. M.) „Parduok du kiaušinius“. Nepardavė. (Vėliau. – I. R. M.), kai jiems reikėjo paršeliams pieno, daviau ir dar pinigų neėmiau. Nuo tada pradėjo kaip kaimynai elgtis“⁷⁶.

Latviai būdavo aukščiausiai įvertinami prilyginant juos savo tautiečiams: „Tas pats kaip lietuviai, neatskirsi“⁷⁷, „Lietuviai panašūs kaip latviai“⁷⁸, „Labai geri žmonės“⁷⁹. Iškeliami keli geriausi bruožai: lėtesni, tylesni⁸⁰, nešykštūs⁸¹.

Daugelis pateikėjų pabrėžė visiems emigrantams svarbų dalyką – sugyvenimą su vietiniais žmonėmis⁸². Kartais sugyvenimas būdavo kuo nors apkartintas⁸⁵. Martyna Striūkaitė-Andriekus, gyvenanti Latvijoje nuo 1955 m., sakė: „Sugyvenam su latviais. Kartais latviai pasako „leitis“, bet ne kiekvienas“⁸⁴. Eugenija Jurdonaitė-Števa, gyvenanti Latvijoje nuo 1959 m., pasakojo: „Vaikai iš mokyklos grįždavo apsiverkę – juokiasi, kad mama lietuvė“⁸⁵.

Šiuo atveju užgauta etninė savigarba netrukdė normaliems tarpusavio santykiams su etnine dauguma, nors užgaunamieji buvo nepatenkinti, kad besipravar-džiuojantieji ir besišaipantieji taip rodo savo etninį pranašumą. Tų santykių sudėtingumas priklausė ne tik nuo etninės daugumos, bet ir nuo to, kad lietuviai atsidūrė neįprastoje aplinkoje, kurioje jautėsi svetimi su savo papročiais ir elgesio normomis. Pirmoji pokario išėivių iš Lietuvos karta tai suprato ir iki šiol išgyvena dėl elgesio kultūrų nesutapimo. Tai matyti iš Elenos Motužytės-Šimie-

nės, gyvenančios Latvijoje nuo 1960 m., žodžių apie latvius: „Ne savo tautos, ne savo tautos. Daug latvių pavydžių, į save trauk. Reikalui esant padeda. Vainkams čia augus, jau jokio skirtumo, o man – ne“⁸⁶. Šiais žodžiais nusakomas ir požiūris į tautybę kaip susitarimo dalyką, kuris grindžiamas ne kraujo ryšiu su žmonėmis, o ryšiu su gimtąja žeme. Tai patvirtina kelių kitų pateiktųjų atsakymai, kodėl jie lietuviai: „Nes pasikrikštijau, gimiau Lietuvoje“⁸⁷, „Aš lietuvė, gimiau Lietuvoje“⁸⁸.

Pirmosios pokario lietuvių išėivių kartos netapatumo su latviais suvokimas palaikė jos etninę savivoką, bet pristabdė antrosios ir ypač trečiosios kartos lietuviškos etninės savimonės formavimąsi ir lietuviybės poreikį. Susiklostė etninei konvergencijai palankios sąlygos. Šių dviejų kartų kultūrinė integracija Latvijoje atvedė jas prie etninio maišymosi (3 pav.) ir latviškos elgesio kultūros perėmimo. Taip savaime atsirado dviguba etninė kultūrinė tapatybė.

3 pav. Lietuvės ir latvio vestuvės Priekulėje. Iš Zofijos Jablonskienės albumo

TĖVYNĖS TRAUKA IR KLIŪTYS SUGRĮŽTI

Pusšimtis metų išėivijoje neatšaldė išėivių pirmosios kartos troškimo palaikyti nuolatinis ryšius su Lietuva, ypač su gimtosiomis vietomis. Jos sienos artumas ir galimybė dažnai lankyti gimines Lietuvoje labai padėjo palaikyti savo etninį tapatumą ir tenkinti su juo susijusius įvairius poreikius: dalyvauti šeimos ir giminė šventėse, lankytis religiniuose susibūrimuose ir pan¹. Atėjus senatvei, poreikis palaikyti ryšius su giminėmis ir gimtine dar labiau padidėjo, tačiau sumažėjo

galimybės. Žmonės skaudžiai išgyvena dėl savo vieatvės, etninės izoliacijos, atskyrimo nuo tėvynės ir kliūčių į ją sugrįžti. Tai matyti iš jų pasakojimų nuotrupų. Vieni minėjo konkrečią vietovę, kurioje norėtų apsigyventi, pavyzdžiui, Mažeikius⁸⁹, kiti – apskritai Lietuvą ir priežastis, dėl ko ji traukia ir dėl ko nepasiekama: „Labai norėčiau namus parduoti ir eiti į Lietuvą gyventi, nes likau viena pati tarp svetimų“⁹⁰, „Jei kas man tuos metus atiduotų, Lietuvoje gyvenčiau. Visi giminės Lietuvoje. Nėra kur grįžti, kartą nuvažiavau. Pasakė: „Kas Latvijoje gyvena, tiems negražinam žemės“⁹¹, „Į Lietuvą vyras norėtų grįžti, bet negali, nes pritrūko dokumentų žemei Skuodo rajone atgauti“⁹², „Į Lietuvą, jei tik būtų galimybė“⁹³.

Gimtojo krašto trauka taip pat išreiškta noru „nors numirt Lietuvoj“⁹⁴ net ir tais atvejais, kai lietuviai Latvijoje jautėsi gerai, turėjo čia gyvenančių vaikų ir giminių latvių. Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje gyvenanti nuo 1959 metų, taip nusakė savo susitaikymą su likimu: „Gerai man ir čia, patinka. Pasilaidoti norėčiau Lietuvoje, bet reiks prie vyro“⁹⁵. Apie grįžimą į Lietuvą galvojo ir jauni žmonės, nes Latvijoje stigo darbo⁹⁶. Po 1991 m. keičiantis politinėms aplinkybėms, išeivijoje iškilo poreikis reemigruoti – grįžti į etninę tėvynę. Latvijos lietuvių bendruomenė sumažėjo, susvetimėjo, ir tai dar labiau didina pirmosios pokario kartos išeiviams tėvynės trauką.

Pokario išeiviai iš Lietuvos šiuo metu yra jau pensinio amžiaus žmonės, todėl jie, vertindami savo padėtį ir norus, kas kartą turi atsižvelgti į savo galimybes. Tai juos verčia taikytis prie esamų aplinkybių. Ypač sunku pagyvenusiems žmonėms pakeisti gyvenamąją vietą, nes visi žmonės turi savo namus, kuriuos reikia parduoti, ir ieškoti naujo būsto. Aldona Simutyte-Dargienė, gyvenanti Latvijoje nuo 1954 m., apibūdino savo ir kitų panašioje padėtyje atsidūrusių lietuvių padėtį: „Reikia privatizuoti sklypą už 130 latų, o jau pensininkė. Kol neturi privatizuoto sklypo, negali ir namų parduoti. Jauni žmonės čia neina gyventi, nes nėra pramonės. Porą tūkstančių latų už namą (Priekulėje. – I. R. M.) gavęs, gali gauti Skuode tik butelį“⁹⁷. „Sertifikatų lietuviams davė 15 procentų mažiau kaip latviams. Mes neturim teisės balsuoti. Neduoda pilietybės. Laimė, leido važiuot per rubežių. Nėra kaip žemės privatizuoti, turim namą parduoti, kad galėtum žemę išpirkti“⁹⁸. Susidariusi padėtis senesniems žmonėms atrodo be išeities ir grįžimas į trokštamą Lietuvą neįmanomas.

DAIKTAI, SIEJANTYS SU ŠEIMA IR LIETUVA

Emocinius šeimos ir etninės bendruomenės ryšius atspindi ne tik abstraktūs norai ir siekiai, bet ir konkretybė. Lauko tyrimų metu buvo bandoma nustatyti, kiek branginami šeimos atminimo simboliai ir tautinė simbolika. Į klausimą, ar turi kokių nors daiktų iš Lietuvos, pateikėjai atsakė įvairiai. Vieni iš jų neturi nieko, nes sutrukdė vargas gyvenimas⁹⁹ arba kitos aplinkybės¹⁰⁰, kiti turėjo artimųjų dovanų ir ko nors iš tėvų ar senelių palikimo, jų asmeninių daiktų. Daiktai buvo saugomi ir vartojami kaip brangių žmonių atminimas. Anastazija Kubiliūtė-Lebedeva, nuo 1948 m. gyvenanti Rucavos apylinkėje, turi nuotraukų ir *podės* dovanotus du siuvinėtus kilimėlius: vienas kabo virtuvėje, antas kambaryje prie lovos¹⁰¹. Liudvika Gedminaitė-Pukienė, gyvenanti Latvijoje nuo 1959 m., nurodė,

kad išliko „mamos gintariniai karoliai. Dekiai buvo, bet visi suplyšo. Brangūs, nes primena. Tėvų dokumentą, kada ženijosi, turiu“¹⁰² Algertas Gabriūnas, gimęs Latvijoje 1960 m., saugo savo senelio maldaknygę. Kuo ji svarbi, paaiškino taip: „O gal primena? Prisimenu, kaip mokė skaityti“¹⁰³. Zofijos Garbenytės-Jablonskienės, gyvenančios Latvijoje nuo 1961 m., šeima saugo senelės fotografijų albumą¹⁰⁴, Juozapas Jonaitis, gyvenantis Latvijoje nuo 1954 m., turi dvi nuotraukas – „prisiminimui. Jos man brangios“¹⁰⁵. Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje gyvenanti nuo 1959 m., tebeturi mamos stalelį ir servizą. Jie primena senelę. Ji tvirtino, kad tai „labai gera atmintis“¹⁰⁶. Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė) paaiškino: „Nuotraukas, dekl turiu ir visas staltieses. Labai gražūs. Prisiminimui“¹⁰⁷.

Daiktų, vertingų kaip atminimas, įvairovė turi vieną bendrą bruožą – jie yra gražūs. Jų saugojimas turi ne tik etinę, bet ir estetinę prasmę. Pateikėjai juos sieja tik su artimiausia aplinka – šeimos atminimu ir visiškai nemini lietuviškos jų kilmės. Tų daiktų negalime laikyti išeivijos lietuvių aiškiai suvoktais lietuviybės simboliais, tačiau per juos netiesiogiai vertinami lietuvių etninės kultūros pavidalai, jie, kaip tokie, savaime pristatomi šeimai bei vaikaičiams ir daro įtaką jų lietuvių kultūros įvaizdžiui.

Sąmoningai suvoktus, išreiškiančius tam tikrą pilietinę orientaciją galime laikyti išeivių iš Lietuvos turimus valstybės simbolius. Juos lietuviai įsigijo didžiausio tautinio pakilimo metu, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę¹⁰⁸. Tačiau tai buvo ne tik Lietuvos valstybės, kaip etninės tėvynės, pripažinimo faktas. Tuo pačiu metu buvo perkama ir Latvijos herbas bei trispalvė¹⁰⁹. Taip buvo išreikštas atsiribojimo nuo SSSR ir savosios – Latvijos valstybės pripažinimas. Kita vertus, valstybių simboliai namuose turi ir suvenyro prasmę, nes laikoma ir SSSR simbolika.

Lietuviška simbolika gana įvairi. Vienas iš simbolių – lietuviškas laikas, pagal kurį nustatyti lietuvių laikrodžiai rodo poreikį palaikyti ryšį su lietuvių kultūra, nes klausomasi žinių ir muzikos¹¹⁰. Ypač gerai simboliką atskleidžia Aldona Simutyte-Dargienė: „Herbelį kažkokį turiu, paveikslų šventų. Kaip Lietuva prasidėjo, ir ašarą nubraukėm. Žiūriu Lietuvos televiziją. Muzika lietuviška daugiau patink“¹¹¹. Tai rodo, kad po 1991 m. išeivijos tautiniam tapatumui palaikyti ypatingą reikšmę turi radijas, televizija, garso įrašai ir pan.

TAPATUMO ATPAŽINIMO ŽENLAI PAPROČIUOSE

Lauko tyrimų duomenų analizė rodo, kad išeivijoje svarbiausių etninių simbolių kompleksas apima keturis pagrindinius dėmenis: etninės daugumos valstybingumo simboliką, meninę kūrybą, konfesinę raišką ir papročius. Per juos, kol gyva etninė savimonė, tapatinamasi su savo etnosu ir suprantamas jo kultūrinis išskirtinumas iš kitų tautybių. Unifikuoti, labiausiai apibrėžti ir didžiausiu pastovumu pasižymi valstybės simboliai. Kintantys, laiko ir geografinės kilmės determinuoti yra papročiai. Visi keturi dėmenys tarpusavyje susiję, tačiau etninėje daugumoje ir išeivijoje šios sąsajos skiriasi etninės kūrybos ir jos vartojimo apimtimi prisidedant prie kitų trijų dėmenų plėtojimo bei vietinės kilmės veiksnių sukeltais pardiniais.

Kyla klausimas, ar atpažįstami savo tautos papročių skiriamieji bruožai ir kaip nustatomas jų tapatumas. Tam tikslui buvo pateikti atviri klausimai apie šeimos papročių, susijusių su vestuvėmis ir laidotuvėmis, bei švenčių šventimo skirtumus tarp lietuvių ir latvių. Gauti atsakymai apie šeimos papročius buvo bendri, juose nebuvo nurodyta jokių paprotinių apeiginių ir konfesinių smulkmenų. Paminėti labiausiai į akis krintantys dalykai.

Duomenų pateikėjai dalyvavo vestuvėse skirtingu laiku skirtingose vietose. Atsakymuose atsiskleidžia jų asmeninė patirtis iš jų stebėtų vaikų, vaikaičių, giminių ir artimų pažįstamų vestuvių. Matyti, kad lietuviškos vestuvės atpažįstamos pagal tris dėmenis: iš jungtinių sugrįžusių jaunujų pasitikimą, jaunujų pulko – svotų reikšmę ir vaišinimosi tvarką. Gali būti, kad apklausus daugiau žmonių atsirastų papildomų dėmenų, tačiau ir esamieji rodo didelės dalies pirmosios pokario iš-eivių kartos gerą savo krašto papročių išmanymą. Liepojos rajono pateikėjų teigimu, lietuviškose vestuvėse svarbiausias jaunujų pasitikimo skirtumas tas, kad lietuviai laukia jų su duona ir druska, latviai – su tortu ir degtine¹¹², lietuviškose daugiau negu latviškose skiriama dėmesio svotams¹¹³, lietuviai per vestuves valgo savo susineštą maistą iki 12 val. vakaro ir tik tada deda ant bendro stalo, latviai prie bendro stalo sėda iš karto¹¹⁴.

Iš to matome, kad Liepojos rajone lietuviškomis vadinamos vestuvės, kuriose laikomasi žemaitiškų papročių. Įdomu tai, kad iš Žemaitijos kilę lietuvių iševiai suvokia savo žemaitiškumą, nurodo žemaitiškų ir aukštaitiškų vaišių skirtumus: „Latvių vestuvės daugiausia kaip aukštaičių. Žemaičių visai kitokios. Aukštaitijoje renkasi prie bendro stalo, ir Latvijoje taip. Žemaitijoje kiekvienas savo neša 2 (butelius. – I. R. M.) šampano, šnapso, vyno. Sau ir valgio. Dar ir torto. Po 12 val. vakaro į bendrą“¹¹⁵. Kitos pateiktos vestuvių papročių charakteristikos nėra tokios reikšmingos etniam tapatumui atpažinti. Jose yra vienokių ar kitokių prieštaravimų. Antai vienu nuomone, latviškos vestuvės gal mažiau iškilmingos¹¹⁶, kita – „Latviai kartais perlenkia lazda – 300 žmonių vienu“¹¹⁷, trečia – „vestuvės tokios pat, niekuo nesiskiria“¹¹⁸. Iš to matyti, kad etninio kultūrinio tapatumo atpažinimo skalėje yra ir abstraktūs dalykai – iškilmingumas, išlaidumas arba noras pasirodyti.

Lietuviškas iškilmingumas pabrėžiamas ir laidotuvių papročiuose¹¹⁹. Kyla klausimas, kurie laidotuvių papročiai sudaro iškilmių atmosferą. 4 lentelėje galime palyginti pateiktųjų išskirtus lietuviškų ir latviškų laidotuvių bruožus pagal velionių šarvojimą namuose. Iš jos matyti, kad lietuviai išlaiko artimesnį ryšį su velioniu ir namuose skiria jam itin daug dėmesio: palieka jį namuose, guldo į karstą gražiai apvilktą visais reikiama drabužiais, visą laiką tarsi gyvą žmogų jį laiko tarp gyvųjų. Jis namie būna trumpai, ir per tą laiką dažniausiai jo išvaizda nespėja pasikeisti. Sėdama prie stalo valgyti iškilmingai, su maldomis. Visi šie veiksmai skirti mirusiajam. Jis pats yra savo šermenų dalyvis.

Latvių – evangelikų ir liuteronų velionio šarvojimo papročiai nustato atstumą tarp gyvųjų ir mirusiųjų šiuos iš karto atskirdami. Velionis visas apdengiamas, nesvarbu kokio gražumo jo rūbai, jis paliekamas vienas negyvenamame šaltame būste ar net lauke, šalia jo nėra jo artimųjų. Atvykusieji į laidotuves pavalgydinami, bet pats valgytas nėra šermenų apeigos dalis.

4 lentelė. Pateikėjų nurodyti lietuvių ir latvių etninio kultūrinio tapatumo atpažinimo bruožai velionių šarvosenoje¹²²

		Namuose	
		Velionis matomas visas	
		Velionis pridengtas	
		Pašarvotas kambaryje	
		Pašarvotas lauke	
		Pašarvotas daržinėje	
		Lankytojams valgyti duodama iškart	
Lietuviai		Valgyti duodama ne iš karto	Latviai
		Namie laiko 3 dienas	
		Laiko 6-7 dienas	

Su laidojimu susijusi papročių grupė taip pat turi atpažinimo ženklus. Čia skirtybės iškyla panašioje plotmėje. Iškilmingumo nuotaiką lietuviams formuoja kunigo sakoma atsisveikinimo su mirusiuoju kalba, kurioje apibūdinamas jo gyvenimo kelias nuo pirmųjų žingsnių¹²¹, giedamos giesmės¹²². Takoskyra tarp latviškų ir lietuviškų atpažinimo ženklų pagal veiksmus kapinėse atsiskleidžia vėl per du iškilmingumo etninio suvokimo dėmenis. Latviai estetizuoja laidojimo aplinką: dažniau ir labiau išpuošia kapo duobę, leidžiamą į duobę karstą uždengia dekoratyviu audklu¹²³, supila į kauburį ir eglisakiais papuošia iš kapo duobės iškastas žemes.

Lietuviams būdinga tiek namuose, tiek kapuose visą dėmesį skirti velioniui. Tai daro visa susirinkusi bendruomenė, giedodama jo sielai skirtas giesmes ir klausydamosi jai atstovaujančio kunigo sakomus velioniui skirtus pagiriamuosius žodžius. Tai rodo, kad pokario išėviam lietuviams iškilmingumas dažniausiai siejasi ne su estetizuota aplinka, o su noru vieningomis bendruomenės pastangomis apgaubti velionį savo rūpesčiu iki pat to laiko, kai po laidotuvių žmonės išsiskirsto į namus.

Lietuvių pastebėti skiriamieji viešų švenčių šventimo bruožai yra etninės kultūros savastimi tapusių bendrų krikščioniškų švenčių (5 lentelė) papročiai.

Svarbiausios, turinčios išskirtinių buožų, yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, Joninės. Pateikėjai nurodė, kad per Kūčias latviai valgo mėsą, o lietuviai – žiūrę¹²⁴.

5 lentelė. Lietuvių švenčiamos šventės pagal paminėjimų dažnumą

Švenčiamos šventės	Paminėjimų dažnumas procentais
Velykos	100
Kalėdos	
Šv. Ona	75
Visų šventųjų-Vėlinės	50
Užgavėnės	25
Šeštinės	
Sekminės	
Šv. Antanas	
Šv. Petras	
Vasario 16-oji	

Velykos skiriasi tik tuo, kad per jas „latviai neridena kiaušinių“¹²⁵. Šeštinės lietuviams didesnė šventė negu latviams¹²⁶. Latvių daug didesnė šventė negu lietuvių yra Joninės. Jas latviai švenčia plačiau ir ilgiau¹²⁷, per jas nedirba, labiau siaučia¹²⁸. Tai didžiausia latvių šventė¹²⁹.

Vieni taptumo atpažinimo ženklai švenčių papročiuose turi konfesinį pagrindą (kai katalikams pasninkas, liuteronams jo nėra), kiti paremti etninės tradicijos išlikimo laipsniu ir jos plėtojimo apimtimi (kiaušinių ridenimas per Velykas, Joninių šventės sandara). Šiuo atveju etninis kultūrinis tapatumas atpažįstamas iš labiau sutelktų etninės bendruomenės narių veiksmų, susijusių su etniniais pilieciniais papročiais, lietuvių – su etniniais konfesiniais papročiais.

Etninio kultūrinio tapatumo atpažinimo ženklų papročiuose analizė rodo, kad pirmoji pokario išėivių iš Lietuvos karta šeimos švenčių – vestuvių ir laidotuvių papročiuose save atpažindavo iš bendruomenės visuotinio apeiginio susitelkimo, viešose šventėse – iš konfesinių papročių etninių formų.

IŠVADOS

1. Po Antrojo pasaulinio karo Latvijoje du dešimtmečius lietuvių bendruomenė plėtėsi dėl ekonominių ir politinių priežasčių gausėjant išėivijai. Tuo metu ypač antrąją išėivių kartą veikė lietuvių, latvių, rusų, lenkų ir baltarusių etninė ir

kultūrinė konvergencija. Ji sukėlė lietuvių bendruomenės nykimą. Pagrindinės priežastys, skatinusios šį procesą, buvo silpni vidiniai lietuvių diasporos ryšiai ir konsoliduojančių institucijų – lietuvių draugijų ir mokyklų su dėstomąja lietuvių kalba stygius.

2. Daugiatautėje aplinkoje susiklostė palankios sąlygos lietuvių etninei asimiliacijai per heterogenines santuokas. Mažėjo natūralus lietuvių prieaugis: vaikai iš mišrių, ypač tų šeimų kuriose lietuvės moterys, dažnai pasirinkdavo antrojo su-tuoktinio tautybę. Tam jie buvo ruošiami nuo mažens šitaip mėginant vaikus integruoti į Latvijos visuomenę kaip visaverčius jos narius.

3. Sovietmečiu per heterogenines santuokas susiformavo dvigubo etninio kul-tūrinio tapatumo lietuvių sluoksnis. Jo etninės ir kultūrinės orientacijos buvo teritorinės, nukreiptos į Latvijos arba SSSR valstybę, o per jas – į latvių ir rusų tautybes, nes jo turėjo išskirtinę padėtį: galimybę mokytis gimtąja kalba, plėtoti savo aukštąją kultūrą ir palankesnes sąlygas dalyvauti valstybės valdyje. Po 1991 m. pasikeitusi politinė situacija sudarė prielaidas Latvijos lietuvių poreikiui integruotis ne tik į latvių tautybę, bet ir Latvijos tautą.

4. Pirmoji išeivių karta, apsigyvenusi Latvijoje po Antrojo pasaulinio karo, išlaikė savo etninę savimonę ir lietuvišką orientaciją, pagrįstą pagyvenusių žmo-nių vienišumu ir emociniu prisirišimu prie gimtųjų vietų. Jų etninį kultūrinį ta-patumą palaiko konfesinis tapatumas, ryšiai su Lietuva ir išlikęs iš Lietuvos at-sineštas bendruomeniškumas, su kuriuo siejasi etninio tapatumo raiškos pavidalai ir jo atpažinimo ženklai.

Nuorodos

¹ R. Grigas Paribiui priskiria teritorijas, kuriose fiksuojama etnosocialinė kultūrinė įvairovė, galinti deformuoti (apsunkinti) integracijos procesus. Žr. R. Grigas, Įžanga. *Pa-ribio Lietuva: Sociologinė Paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža*, Vil-nius: Lietuvos sociologijos ir filosofijos institutas, 1996, p. 9. Mūsų atveju tai teritorija, kurioje susiduria žemutiniai etninių kultūrų sluoksniai ir formuojasi dvigubas etnis ir kultūrinis tapatumas.

² „Psichologinis dvigubas tapatumas“ ir „intelektualinis dvigubas tapatumas“ – termi-nai vartoti aukštosios kultūros reiškiniams nusakyti. Juos Mira Beham vartojo apibūdin-dama garsaus rašytojo Otos Filipo, gimusio 1930 m. Prahoje ir nuo 1974 m. gyvenančio Vokietijoje, kūrybą: *Irmgard Ackermann (ed.) Foreign View Points. Multicultural Literature in Germany*, Bonn: Inter nationes, 1999, p. 87, 88.

³ Liepojos rajone lauko tyrimus padėjo atlikti VPU studentas istorikas Mindaugas Tamošiūnas. Už tai nuoširdžiai dėkinga. Iš viso buvo apklausta 15 žmonių. Surinkta me-džiaga saugoma Lietuvos istorijos instituto rankraštyne (toliau – ES).

⁴ K. Kwaśniewski, *Zdierzenie kultur, Tożsamość a aspekty konfliktów i tolerancji*, War-szawa: Państw. wydawnictwo naukowe, 1982, 371 s.

⁵ A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWM, 1996, 470 s.

⁶ R. Grigas, *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai (kritinė sociologinė XX a. pabaigos pa-norama)*, Vilnius: VPU leidykla, 1998, 186 p.

⁷ K. Hetherington, *Expressions of Identity: Space, Performance, Politics*, London–Thou-sand Oaks–New Delhi: SAGE Publications, 1998, 181 p.

⁸ I. R. Merkienė, M. Pautieniūtė-Banionienė, *Lietuvininkų pirštinės: kultūrų kryžkelėje, Lietuvos etnologija*, Vilnius: Žara, t. 3; 211 p.; V. Savoniakaitė, *Audiniai kaimo kultūroje: lietuvių geometriniai raštai XIX–XX amžiuje, Lietuvos etnologija*, Vilnius: Alma litera, 1998, t. 4, 246 p.

⁹ G. L. Pocius, Folkloras ir tautinis tapatumas: Šiaurės Amerikos perspektyva, *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška. Konferencijų medžiaga, Vilnius. 1992 m. gruodžio 3–4 d., 1993 m. Gruodžio 2–3 d., 1995 m. gruodžio 14–15 d.*, Vilnius: Mokslo aidai, 1999, p. 14–35

¹⁰ L. Honko, Studies on tradition and cultural identity, *Tradition and Cultural Identity*, Turku, 1988, p. 7–26, *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška. Konferencijų medžiaga, gruodžio 3–4 d., 1993 m. Gruodžio 2–3 d. 1995 m. gruodžio 14–15 d., Vilnius, 1992 m.*, 335 p.

¹¹ *Paribio Lietuva: Sociologinė Paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža*, 1996. 234 p. P. Kalnius, Etniniai procesai Pietryčių Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje, *Lietuvos etnologija*, Vilnius: Žara, 1998, t. 5, 223 p.

¹² Daug konkrečių žinių etnografiniam lauko tyrimui ir duomenų apibendrinimui teikia: A. Бутенко, *Анкетный опрос. Общение социолога с респондентами*, Москва: Высшая школа, 1989, 176 c. P. Kalnius, *Statistikos taikymas etnologijoje, Metodinė priemonė*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1999, 70 p.

¹³ А. А. Кожанов, Этническая принадлежность в самооценках карелов и вепсов, *Некоторые проблемы этногенеза и этнической истории народов мира*, Москва, 1976; М. Я. Устинова, *Семейные обряды латышского городского населения в XX в. (По материалам городов Латгале и Курземе)*, Москва: Наука, 1980, с. 25–51; В. С. Кондратьев, Этническая среда и межэтнические контакты в свете статистики (на примере республик Поволжья и Приуралья), *Статистика в этнографии*, Москва: Наука, 1985, с. 10–19; Л. С. Христолюбова, К вопросу о возможности применения метода экспертных оценок в этнографии (на мордовском материале), *ibid.*, p. 50–60; Vabiński G. *Więź etniczna a procesy asymilacji. Przemiany organizacji etnicznych: Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Warszawa; Kraków: Nakł. Uniw. Jagiellońskiego, 1986, 174 s.; R. Grigas, *op. cit.*

¹⁴ A. J. Greimas, *Semiotika*, Vilnius: Mintis, 1989, 396 p.; В. Ф. Вавилин, В. С. Кондратьев, Анализ структуры этнокультурных комплексов (На примере некоторых элементов материальной культуры), *Статистика в этнографии*, с. 20.

¹⁵ В. В. Пименов, Исторический анализ в системном исследовании (Из опыта этнографической работы), *ibid.*, с. 37.

¹⁶ Н. М. Лебедева, *Новая русская диаспора: социально-психологический анализ*, Москва: Институт этнологии и антропологии, 1995, с. 29–32.

¹⁷ Manteuffel, Krasław. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, 1883, t. 4, s. 619; P. Klimas, *Lietuva, jos gyventojai ir sienos*, Vilnius: aut. leid., M. Kuktos spaustuvė, 1917, 62 p.; В. Vronevskis, Latvijos lietuviai iki Didžiojo karo, Pasaulio lietuviai, red. P. Ruseckas, Kaunas: Draugija užsienio lietuviams remti, 1935, p. 128–207, S. Sužiedėlis, Latvijos lietuviai po Didžiojo karo, *ibid.*, p. 207–232; Корець, *Wychodźstwo sezonowe z ziemi wileńskiej do Łotwy, Prace Zakładu ekon. rolniczej un-tu S. Batorego w Wilnie*, Wilno; 1938, Nr. 20, 176 s. С. Кушнер (Кнышев), О национальном составе Латвии в 1935 г. Объяснительная записка к карте, Материалы Балтийской этнографо-антропологической экспедиции (1852 год), *АН СССР, Труды института этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая*, Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1954, Новая серия, т. 23, с. 197–215; V. Morkūnas, *Nuo tamsos ligi tamsos*, Vilnius: Mokslas 1977, 201 p.; K. Garšva, Lietuvių kalbos tarmės ir jų kontaktai Latvijoje (Lietuvių kalbos terminų Latvijoje istorija), *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, 1984, t. 2 (87), p. 83–91; K. Garšva, F. Žigaras, R. Žiugžda ir kt. Latvijos lietuviai,

Tarybų Lietuvos enciklopedija, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986, t. 2, p. 484; A. Tautavičius ir kt. Latgala *ibid*; Карта III, Этнический состав населения (конец XIX в.), *Историко-этнографический атлас Прибалтики: Земледелие*, Вильнюс: Мокслас, 1995.

¹⁸ H. Strods, Lietuvieši, *Lātvijas SR maza enciklopedia*, Rīga: Zinātne, 1968, t. 2, p. 377; A. Zavariņa, Par strādneku kadru veidošanos rūpniecības uzņēmumos Latgalē, *Arheologija un etnogrāfija. Apcerējumi par Austrumlatvijas iedzīvotāju materiālās kultūras un dzīves veida vesturi*, Rīga: Zinātne, 1973 p. 267–282; L. Jefremova, *Gimines sastavs in padomju Latvijas lauku iedzīvotāji un viņu kultūra mūsdienās*, Rīga: Zinātne, 1985.

¹⁹ I. Mežs, *Latvieši Latvijā, Etnodemogrāfisks apskats*, Rīga: Zinātne, 1994, 64 p.

²⁰ A. Butkus, *Latviai, Kaunas: Aesti*, 1995, 223 p.

²¹ *Latvijos lietuvių kalendorius 1995*, Red. kolegija: J. Bakanas, A. Svičiulis, J. Budzi-nauskienė, A. Liepinis, S. Grigaliūnas, Ryga–Vilnius: Valstybinio nacionalinių tyrimų cen-tro leidykla, 1994.

²² I. Mežs, *Latvieši Latvijā: Etnodemogrāfisks apskats*, 3 p., p. 56.

²³ *Ibid.*, p. 56, 58.

²⁴ *Ibid.*, p. 59.

²⁵ *Ibid.*, 1 lentelė.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Nurodyta iš: *Latvijos lietuvių kalendorius, 1995*, p. 62.

²⁸ I. Mežs. *Latvieši Latvijā. Etnodemogrāfisks apskats*. 1 lentelė.

²⁹ *ibid.*, 13 lentelė.

³⁰ L. Ezera, Pēteris Zvidriņš, Etniskas asimilācijas izpēte Latvijā. *Latvijas Zinatņu Akadēmijas Vēstis*, 1994, Nr. 11/12, A Daļa: Humanitārās Zinātnes, t. 32, 33.

³¹ *Ibid.*, p. 38.

³² Zofija Garbenytė-Jablonskienė, Latvijoje nuo 1961 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 18.

³³ Lietuviai Priekulėje gyveno: „kiti iš Sibiro parėjo, kiti, kad neišvežtų“. Aldona Si-mutyte-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 24.

³⁴ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 14.

³⁵ Užr. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 18.

³⁶ Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiū-nas, *ES*, b. 2130, l. 30.

³⁷ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2128, l. 1.

³⁸ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 10.

³⁹ Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 1.

⁴⁰ „Vyras buvo darbams išvežtas į Rusiją, Donbasą, Unguro šachtą. <...> Buvau nu-vykusi pas vyrą. Ten gyvenau 1 metus ir 7 mėnesius. Pas mamą grįžom į Lietuvą, bet ten nebuvo darbo. Tada sugalvojom važiuoti į Latviją. Lietuvoje duonos trūko, o čia su duona ir malka buvo geriau“. Eugenija Buivydaitė-Paulauskis, g. 1926 m., Latvijoje nuo 1956 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 10.

⁴¹ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 20.

⁴² Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 18.

⁴³ *Ibid.*, l. 1.

⁴⁴ Žemaičiai iš prigimties artimesni: Elena Motuzytė-Šimienė, Latvijoje nuo 1960 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 1.

⁴⁵ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 metų. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b.

2130, l. 5.

⁴⁶ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.

⁴⁷ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 24.

⁴⁸ „Smarkesni lietuviai“. Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.

⁴⁹ Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 18.

⁵⁰ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 34.

⁵¹ Aldona Simutytė-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 24.

⁵² Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 metų. Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 5, 24, 34.

⁵³ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 metų. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 5.

⁵⁴ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.

⁵⁵ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.

⁵⁶ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.

⁵⁷ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, 34.

⁵⁸ Zofija Garbenytė-Jablonskienė, Latvijoje nuo 1961 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 18.

⁵⁹ Eugenija Buivydaitė-Paulauskis, Latvijoje nuo 1956 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 10.

⁶⁰ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 10, 14, 24, 25, 29.

⁶¹ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 34.

⁶² Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 20.

⁶³ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 30.

⁶⁴ „Auksinis žmogus, viską atiduos, bet ir paimti, vogti, tinginys“. „Rusai auksiniai žmonės. Atiduos paskutines kelnes. Bet jei su jais blogai, apvogsi, atims paskutinius“. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14, 24, 25, 29.

⁶⁵ Albertas Gabriūnas, gimė Latvijoje 1960 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 6.

⁶⁶ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 10.

⁶⁷ Pateikėjos gyvena Latvijoje nuo 1954, 1959, 1960, 1961 m. ir 1963 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 1, 18; užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 1, 5, 34.

⁶⁸ Pateikėja gyvena Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 1.

⁶⁹ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*

⁷⁰ Aldona Simutytė-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 24.

⁷¹ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130.

⁷² Pateikėjos Latvijoje nuo 1960, 1961, 1963 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 1, 18; užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 5, 34.

⁷³ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 24.

⁷⁴ Pateikėja gyvena Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 20.

⁷⁵ Stefanija Mažonaitė-Elseika (Elseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 30.

⁷⁶ Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 19.

- ⁷⁷ Eugenija Jurdonaitė-Steva, Latvijoje nuo 1959 metų. Užr. M. Tamošiūnas, *ES* b. 2130, l. 5.
- ⁷⁸ Stefanija Mažonaitė Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 30.
- ⁷⁹ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.
- ⁸⁰ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ⁸¹ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 24.
- ⁸² „Puikiai sugyvenom“. Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 25.
- ⁸³ „Bet aš sugyvenau ir su latviais“. Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 1.
- ⁸⁴ Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 14.
- ⁸⁵ Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 1.
- ⁸⁶ Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 1.
- ⁸⁷ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 1.
- ⁸⁸ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 24.
- ⁸⁹ *Ibid.*, l. 20.
- ⁹⁰ Aldona Simutyte-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 metų. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 24.
- ⁹¹ Elena Motužytė-Šimienė, Latvijoje nuo 1960 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 1.
- ⁹² Zofija Garbenytė-Jablonskienė, Latvijoje nuo 1961 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 18.
- ⁹³ Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 30.
- ⁹⁴ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 25.
- ⁹⁵ Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 1.
- ⁹⁶ Algertas Gabriūnas, gimė Latvijoje 1960 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 6.
- ⁹⁷ Aldona Simutyte-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 24.
- ⁹⁸ Aldona Simutyte-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*
- ⁹⁹ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m., Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 10.
- ¹⁰⁰ „Viskas liko seseriai mamytės namuose“. Martyna Striūkaitė-Andriekus, Latvijoje nuo 1955 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 14.
- ¹⁰¹ Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 6.
- ¹⁰² Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 20.
- ¹⁰³ Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 6.
- ¹⁰⁴ Zofija Garbenytė-Jablonskienė, Latvijoje nuo 1961 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 19.
- ¹⁰⁵ Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 25.
- ¹⁰⁶ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 1.
- ¹⁰⁷ Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 30.
- ¹⁰⁸ Aldona Simutyte-Dargienė, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128 l. 2; Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m., Algertas Gabriūnas, g. Latvijoje 1960 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 6, 25.
- ¹⁰⁹ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m., Algertas Gabriūnas, g. Latvijoje 1960 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 6, 25.
- ¹¹⁰ Zofija Garbenytė-Jablonskienė, Latvijoje nuo 1961 m. Užr. I. R. Merkienė, *ES*, b. 2128, l. 19.
- ¹¹¹ Užr. I. R. Merkienė, *ibid.*, l. 2.

- ¹¹² Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ES*, b. 2130, l. 34.
- ¹¹³ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 metų. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 5.
- ¹¹⁴ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.
- ¹¹⁵ *Ibid.*
- ¹¹⁷ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ¹¹⁸ Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 34.
- ¹¹⁹ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 24.
- ¹¹⁹ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 metų; Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.
- ¹²⁰ M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 5, 14, 24, 29, 34.
- ¹²¹ Stefanija Mažonaitė-Alseika (Alseikienė), Latvijoje nuo 1963 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 34.
- ¹²² Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ¹²³ „Pagal papročius – latviai daugiau puošia, negieda, audeklą uždengia“. Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ¹²⁴ Eugenija Jurdonaitė-Števa, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 5.
- ¹²⁵ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ¹²⁶ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.
- ¹²⁷ Juozas Petrauskas, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 14.
- ¹²⁸ Liudvika Gedminaitė-Pukienė, Latvijoje nuo 1959 m. Užr. M. Tamošiūnas, l. 24.
- ¹²⁹ Juozapas Jonaitis, Latvijoje nuo 1954 m. Užr. M. Tamošiūnas, *ibid.*, l. 29.

Irena Regina Merkienė

LITHUANIANS OF LATVIA IN THE ETHNIC AND CULTURAL CONVERGENCE

S u m m a r y

The paper deals with the problem of ethnic and cultural identity of national minorities in the process of ethnic and cultural convergence.

My aim is to reveal an influence of a multi-ethnic and multicultural environments on ethnic self-consciousness and perception of Lithuanian culture by Lithuanian emigrants after the World War II up to the end of the 20th century. The article includes a survey of methods used in studying the ethnic and ethno-cultural orientations of emigrants and members of the historical Diaspora. The methods were used in 1998 and 1999 in Latvia when analysing changes in the Lithuanian minority. The analysis revealed that during two decades after the World War II the Lithuanian Diaspora in Latvia expended. It was a result of the migration for the economic and political reasons. On the other hand, the ethnic and cultural convergence of the Lithuanians, Latvians, Russians, Poles and Belarussians caused the vanishing of the Lithuanian Diaspora. It was mainly determined by weak internal relations and by a deficiency of institutions consolidating the national minority: Lithuanian societies and schools. In 1970, 23,5% of emigrants aged 15 and more had primary, 28,6% unfinished secondary and 24,5% secondary education (Table 1).

The polytechnic environment provided favourable conditions for the ethnic assimilation of Lithuanians by heterogeneous marriages (Fig. 3). The natural increment of Lithuanian population decreased: children from heterogeneous marriages, particularly where mother was a Lithuanian, would often chose the nationality of the other spouse (Tab-

le 2). They would be prepared for this since childhood as an attempt to integrate them as full and equal members into society of Latvia.

In the Soviet period, through heterogeneous marriages there developed a layer of Lithuanians with a dual ethnic and dual cultural identity. The territorial character of ethnic and cultural orientations was directed towards the Latvian or Soviet State and, concomitantly, towards the Latvian or Russian ethnos. Namely, they were in privileged position – had a possibility to get education in the native language, to develop higher self-ethnic culture and auspicious conditions to participate in ruling the State. Changes of the particular situation in 1991 created premises for Latvian Lithuanians to integrate not only into Latvian ethnos, but also into the nation of Latvia.

The first generation of emigrants (Figs. 1, 2) who settled in Latvia after World War II preserved their ethnic self-consciousness and Lithuanian orientation based on loneliness and emotional links with the motherland. Their ethnic-cultural identity is suggested by confessional identity, links with Lithuania and especially by rural-community mind which was brought from Lithuania and saved in the new conditions. The community-mindedness determined the forms of expression of ethnic identity and the signs of self-recognition of their own ethnic culture (Tables 3, 4).